

УДК 167:658

Івахненко С. В., Конбер Дж.

ПІДХОДИ ВЧЕНИХ США ДО МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ: ПЛАН ВИВЧЕННЯ З МЕТОЮ РЕФОРМУВАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено сучасні концептуальні проблеми здійснення наукових досліджень на рівні окремих економічних суб'єктів в Україні та розроблено план вивчення світового досвіду проведення наукових досліджень у галузі економіки підприємств, бізнесу, фінансів, бухгалтерського обліку на прикладі США.

Ключові слова: філософія та методологія науки, статистичні методи дослідження, структура дисертацій, позитивізм.

Актуальність дослідження

Досвід спілкування із зарубіжними (зокрема американськими) науковцями показав, що при

© Івахненко С. В., Конбер Дж., 2015

обговоренні проблем здійснення наукових досліджень під час спільних проектів (у тому числі в процесі підготовки наукових статей та узгодження змісту дисертацій) складно знайти взаємне

Таблиця. Окремі характерні ознаки-вимоги до дисертацій в Україні та за кордоном¹

№ з/п	Ознаки	Кандидатська	PhD
1.	Тема дослідження (назва)	Щоб почати дослідження, має бути сформульована з самого початку, може бути змінена (але не повністю змінена) пізніше	Формулюється в «докторській пропозиції» після одного року стаціонарного навчання в «докторантурі» (<i>PhD studies</i>)
2.	Предмет та об'єкт дослідження	Формулюються в самому початку (суб'єкт або об'єкт (або обидва) мають бути новими)	Зазвичай не сформульовані взагалі
3.	Гіпотеза	Зазвичай не сформульована, натомість наявні завдання дослідження	Сформульована на самому початку. Іноді має назву «дослідницького питання»
4.	Типова структура	Вступ (актуальність); перший розділ – теорія, другий – методологія, третій – практика (пропозиції); висновки	Частина 1 – проблема, мета, дослідницьке питання / гіпотеза; Ч. 2 – огляд літератури; Ч. 3 – методологія; Ч. 4 – висновки; Ч. 5 – дискусія
5.	Огляд літератури	Треба зазвичай робити посилання на джерела у всіх розділах, насамперед у Р. 1; монографії та підручники включати обов'язково	Лише в Ч. 2. Посилання тільки на останні наукові статті та дисертації, лише деякі базові основоположні книги
6.	Методологія	Часто розуміється як комплекс загальнологічних методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, абстракція, специфікації, системний аналіз); методів, які здебільшого є типовими для спеціальності, а також використовуються конкретні методи з цієї теми дослідження	Експерименти, кореляційні дослідження, причинно-порівняльні дослідження, позитивістські кейси, мета-аналіз
7.	Використання математичної статистики	Не завжди (зазвичай у межах спеціальностей «Економіко-математичне моделювання» та «Статистика»)	Часто є основним у позитивістських дисертаціях (за винятком методу кейсів – розгляду конкретних ситуацій)
8.	Результат	Висновки: пункти новизни (від 3 до 9)	Висновки: певне нове знання (що доводить або спростовує гіпотезу), часто єдине спостереження або теза
9.	Тестування результатів	Потрібні довідки про впровадження	Теорія повинна бути доведена або перевірена, але проблеми впровадження не розглядаються
10.	Пропозиції щодо впровадження результатів	Є обов'язковими (зазвичай у 3-му розділі)	Не є обов'язковими. Але можливі наслідки для подальших досліджень повинні бути вказані

розуміння. Причому суттєві розбіжності виникають не лише на рівні обговорення окремих деталей здійснення дослідження та оформлення його результатів, а й на рівні базових філософсько-світоглядних та освітніх концепцій.

Для ілюстрації таких докорінних відмінностей наведемо таблицю, в якій відображено окремі вимоги до проведення наукових досліджень при написанні дисертації кандидата економічних наук в Україні та дисертації доктора філософії (PhD) за кордоном у галузі менеджменту, фінансів, бухгалтерського обліку (див. табл.).

¹ У частині позитивістської епістемології ця таблиця достатньо адекватно відображає стан справ із вимогами до дисертаційних досліджень (PhD) у таких країнах, як США, Велика Британія, Канада, Австралія, Ірландія. Щоправда, якщо розглядати наукові дослідження, які базуються не на позитивістській епістемології (гносеології), а на інтерпретивістській, – то структура PhD дисертації може бути іншою.

Окремі з наведених у таблиці ознак мають формальний характер, проте інші, принципові (предмет, об'єкт дослідження, гіпотеза, методологія) – концептуальний.

Відповідно, реформа української науки неможлива без з'ясування сучасних концепцій у науці та організації наукових досліджень у світі та відповідного реформування підвалин системи здійснення досліджень в Україні.

Мета дослідження

Києво-Могилянська академія є першим українським університетом, який здійснює реформування докторської освіти відповідно до Болонського процесу. НаУКМА створив і запровадив докторські (PhD) програми. Але очевидним є те, що Україна наразі не готова до широкого

запровадження докторських програм. На перешкоді – як чинні законодавчі норми, так і брак належного досвіду для здійснення змін.

Завданнями публікації є: розкрити основні проблеми з методологією наукових досліджень у галузі фінансів та бізнесу в Україні та намітити шляхи і запропонувати план вивчення світового досвіду (зокрема досвіду науковців США) з метою проведення реформи системи здійснення наукових досліджень в Україні в галузі бізнесу, фінансів, економіки підприємств, обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вивчення проблеми дало змогу сформулювати припущення, що українські як підходи до здійснення наукових досліджень, так і їх організація (зокрема в галузі економіки та адміністрування бізнесу) й після майже 25 років незалежності України й досі перебувають під впливом радянських ідеологічних та філософських положень², що, очевидно, є неприйнятним для подальшого розвитку української науки.

При цьому окремою освітньою та методологічною проблемою є питання застосування в Україні сучасних математико-статистичних методів дослідження (та відповідного програмного забезпечення) для отримання надійних і таких, що можуть бути адекватно відтворені та перевірені, результатів дослідження. Вивчення наукових статей у спеціалізованих журналах показало, що науковці США назагал вільно володіють цим інструментарієм у різних галузях наукового знання. Натомість українські вчені – переважно, якщо вони мають відповідну освіту, наприклад математичну.

Наявна українська система підготовки наукових кадрів (аспірантура) також не відповідає сучасним світовим стандартам у зв'язку із застарілими базовими підходами, недостатньою увагою до методології досліджень, а також відмінною організацією (менше часу для аудиторного навчання, менша кількість курсів тощо).

Тут є декілька аспектів. Насамперед, для того, щоб українських науковців визнавали у світі, вони повинні публікуватися в провідних світових наукових журналах. Більше того, з 2012 р. це стало однією з вимог Атестаційної комісії Міністерства освіти і науки України для захисту дисертацій – мати як мінімум одну публікацію в іноземних реферованих наукових журналах, які зазвичай використовують принцип сліпого

рецензування (*peer review*) статей фахівцями з тематики. Відповідно, неминучим є запровадження правил, стандартів та підходів, які прийняті як редакціями видань, так і панують у світовій науковій спільноті. (Також це стосується і вимог до побудови та змісту дисертацій на здобуття ступеня PhD/кандидата наук.)

Нерозуміння вимог до подачі публікацій у світові реферовані журнали, а також теоретичних засад здійснення наукових досліджень є однією з причин того, що дуже обмежена кількість українських авторів можуть публікуватися, наприклад, в американських журналах. Українські науковці переважно друкують свої статті в журналах країн колишнього СРСР (російських, білоруських тощо), таким чином обмежуючи коло своїх читачів.

Саме США нині є країною, яка визначає світові стандарти в галузі освіти та науки. Відповідно до рейтингу вищих навчальних закладів Times Higher Education Supplement (<http://www.timeshighereducation.co.uk>) у 2014–2015 рр. серед 200 кращих вищих навчальних закладів світу більшість із суттєвим відривом (а саме 74, або ж 37 %) становлять університети США. Відповідно, у США виходить суттєва кількість наукових журналів (більшість із них функціонують при університетах) та існують розвинуті наукові школи фактично з усіх галузей наукового знання.

Наступний аспект – освітній. Порівняння базових наукових концепцій у галузі бухгалтерського обліку та аудиту, а також фінансів [4] продемонструвало суттєві суперечності (а фактично – докорінну відмінність) між вітчизняним та зарубіжним (зокрема у США) підходами. Підхід, характерний для українських учених, передбачає першочергове виділення таких понять у теорії науки, як предмет (з поділом на об'єкти), завдання, функції, класифікація. Натомість американські автори зазначають, наприклад, що теорія складається з: 1) постулатів, теорем; 2) структури (моделі); 3) принципів; 4) стандартів³ (детальніше див. у [4]).

Попередні пошуки відповіді на питання витоків такої принципової відмінності привели до розуміння того, що навіть процес логічного мислення при здійсненні наукової діяльності розглядається в базових книгах з логіки по-різному⁴. Українські вчені насамперед намагаються визначити базові наукові і філософські категорії, американські – процедуру, порядок здійснення

² Зокрема «діалектичного матеріалізму», започаткованого В. Леніном та розробленого Й. Сталіним [6].

³ Якщо порівняти, наприклад, два джерела: [3] та [10].

⁴ Середина ХХ ст., у Радянському Союзі [1] та США [9].

дослідження. При цьому, на жаль, багато українських дослідників не приділяють достатньої уваги тонкощам планування дослідження і процедури проведення систематичного збору, аналізу та порівняння емпіричних даних – як якісних, так і кількісних. Вони більш схильні обговорювати значення того чи іншого наукового терміна, історичного розвитку, організаційної схеми або впливового тексту. У результаті цього спотворення, з одного боку, в українській науці накопичився надлишок теоретичних, філософських, історіософських, тлумачних і концептуальних дискусій. Натомість емпіричні дослідження з використанням збору та аналізу кількісних даних на мікроекономічному рівні (в бізнесі, обліку, фінансах) є рідкісними в Україні. З 2010 р. у відкритому доступі в мережі Інтернет ми знайшли лише одну українську дослідницьку публікацію в галузі управління підприємствами, що базується на даних обстеження бізнесу [2], і жодної, в якій би застосовувалися статистичні методи дослідження⁵. Можна припустити, що українські вчені, які займаються питаннями економіки підприємств, назагал недостатньо знайомі із сучасними методами обробки даних та методиками проведення кількісних досліджень.

Можливо, річ у тім, що сучасні американські вчені в галузі економічних наук часто базують свої дослідження не на діалектичному матеріалізмі (який є найбільш згадуваним методом українськими науковцями в галузі бізнесу, економіки та фінансів – не менше ніж у половині дисертацій), а на іншому філософському ґрунті – позитивізмі. Одна з гіпотез, яку варто перевірити, – це чи справді позитивізм як філософський напрям відіграє значну роль у теорії науки, а також з'ясувати базові принципи позитивістських наукових досліджень. В Україні ситуація така: пошук у базі даних авторефератів у центральній науковій бібліотеці (НБУ ім. В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)) показав, що позитивізм як філософське вчення є практично недослідженим в Україні фахівцями з філософії. Станом на квітень 2015 р. з понад 3 тис. записів у розділі «Філософія. Психологія» ми знайшли лише одну дисертацію, де в назві наявний термін «позитивізм» [5], і до десяти, які б були певним чином пов'язані з позитивізмом. Відповідно, в Україні просто немає сучасних філософських дисертаційних досліджень з позитивізму, які можна було б

використовувати українським науковцям з інших галузей.

Однією з причин нерозуміння українськими науковцями способів та методів здійснення наукових досліджень є практично повна відсутність ґрунтовних книжок українською мовою, де б висвітлювались питання щодо як теоретичних, так і практичних аспектів здійснення сучасних наукових досліджень. У цьому контексті особливо цікавістю становлять спеціалізовані книги, видані у США (наприклад, [7; 8; 11], та інші). Усі ці публікації в Україні важкодоступні.

На окрему згадку заслуговує інтерпретивізм – підхід до наукового пізнання, практично невідомий українським науковцям (пошук у базі даних авторефератів дисертацій не дав жодних результатів). Цікаво було б вивчити походження та призначення інтерпретивізму як світоглядної та наукової концепції (зокрема, порівняти з позитивізмом) та ознайомити з ним українську наукову думку.

Іншим практичним аспектом є вивчення математико-статистичних методів дослідження. Застосування математичних методів дає змогу формулювати чіткі, конкретні твердження з багатьох питань. У другій половині ХХ ст. завдяки інформаційним комп'ютерним технологіям стало можливим застосування методів математики, зокрема статистики, практично у всіх розділах сучасної науки. Наприклад, якщо судити з публікацій у провідних світових економічних журналах, то велика частина економічної теорії наразі представлена у вигляді математичних моделей, складних чи простих математичних залежностей. Так, у сучасному дослідженні показано, що лише у 5,3 % публікацій у 10 провідних світових економічних журналах немає математичних рівнянь і таблиць регресії тощо [12]. Відповідно, потрібна популяризація статистичних методів дослідження та запровадження методик кількісних досліджень в Україні.

Наприклад, на кафедрі фінансів Києво-Могилянської академії з 2005 р. здійснюється проект опитування українських підприємств. Основною метою проекту є організація безперервного збору даних про діяльність, структуру, фінансові показники та організацію суб'єктів підприємницької діяльності. Ця інформація призначена для використання як аспірантами, так і досвідченими науковцями. З 2005 р. накопичено суттєву кількість даних. Наразі інформація стосується в основному питань бухгалтерського обліку, фінансової звітності, фінансових показників, управлінського обліку, фінансового менеджменту, аудиту та ІТ в бізнесі. Ми готові:

⁵ Утім, результати власного обстеження українського бізнесу регулярно оприлюднюються Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій під керівництвом професора НаУКМА І. В. Бураковського (<http://www.ier.com.ua/>).

1) поділитися статистичними даними про українські підприємства (як абсолютні дані, так і відповіді респондентів), зібраними в 2005–2015 рр.; 2) включити в анкети будь-які конкретні питання, які становлять інтерес для збору даних у 2015 р. та наступних роках. Але існує проблема з обробкою даних – не вистачає знань про правильну розробку методик та інструментарію дослідження, заснованих на статистичних методах.

Висновки

Враховуючи наведене вище, можна запропонувати такий перелік питань, який може бути використаний українськими науковцями в галузі бізнесу, економіки підприємств, фінансів підприємств, обліку, аудиту для опанування світових підходів до наукових досліджень (зокрема і відповідальними працівниками Міністерства освіти і науки України під час закордонних відряджень для вивчення зарубіжного досвіду):

- як коректно ідентифікувати найбільш актуальні питання в конкретній галузі дослідження?
- як правильно обирати теоретичні засади та філософські концепції, необхідні для здійснення досліджень?
- як правильно обирати методи дослідження (якісні або кількісні)?
- які методи математичної статистики і як саме можуть бути використані в наукових дослідженнях? Як науковцям використовувати спеціалізоване статистичне програмне забезпечення для обробки числових даних?
- як правильно розробляти детальний план здійснення наукових досліджень? Як компонувати структуру наукових статей і дисертацій?
- як організуються дослідження колективами авторів (у США зазвичай публікації в наукових журналах виходять у співавторстві декількох науковців)?

- як ефективно скласти докторську пропозицію та/або заявку на отримання дослідницьких грантів для ефективного проведення наукових досліджень?
- як підготувати наукову статтю для публікації в науковому реферованому журналі та якою є процедура подання та опублікування статей?
- як ефективно керувати дослідженням магістрантів та аспірантів (PhD-студентів)?

План опанування сучасних методик у рамках вивчення того, як ефективно та правильно, відповідно до сучасної дослідницької методології, здійснювати наукові дослідження (зокрема кількісні дослідження в галузі соціальних наук), як їх правильно оформлювати у вигляді статей у реферованих журналах та дисертаціях, може також включати:

1) участь у семінарах, конференціях науковців як з питань проведення наукових досліджень, так і власне з питань досліджень у галузі організації бізнесу і менеджменту, обліку, аудиту, фінансів; відвідування курсів, майстер-класів зі здійснення наукових досліджень для магістрантів та аспірантів (PhD-студентів), захистів PhD-дисертацій;

2) з'ясування організації процесу навчання здійсненню наукових досліджень на рівні магістрантів та аспірантів (курси, теми, книги, завдання, оцінювання), а також процедур та вимог для захисту кандидатської (PhD) дисертації; вивчення процесу організації роботи PhD-шкіл (зокрема, програм курсів, що вивчаються, а також системи оцінювання знань);

3) ознайомлення з навчальними планами дисциплін, які викладаються аспірантам, студентам магістерських та бакалаврських програм і містять теми з питань проведення та організації наукових досліджень (філософія, педагогіка, планування дослідницьких експериментів);

4) розробку шляхів упровадження в українську освітню практику підходів та методів науковців США до наукових досліджень (наприклад, шляхом змін в українському законодавстві та нормативній базі).

Список літератури

1. Библер В. С. О системе категорий диалектической логики / В. С. Библер. – Сталинабад : Изд-во Таджикского государственного ун-та, 1958. – 157 с.
2. Верба В. А. Аналітична характеристика проблем розвитку українських підприємств / В. А. Верба // Формування ринкової економіки : науковий збірник ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана». – 2010. – № 23. – С. 85–96.
3. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : [монографія] / Н. Г. Виговська. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 532 с.
4. Івахненко С. В. Філософсько-світоглядні основи наукових досліджень в обліку та аудиті: англомовний світ / С. В. Івахненко, А. Георгіаді // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 3. – С. 48–53.
5. Рошкулець Р. Г. Потенціал метафізики в постпозитивістській філософії науки : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.09 / Рошкулець Роман Георгійович ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2006. – 20 с.
6. Сталин И. В. О диалектическом и историческом материализме / И. В. Сталин. – М. : Госполитиздат, 1950. – 88 с.

7. Blaxter L. How to Research / Loraine Blaxter, Christina Hughes and Malcolm Tight. – McGraw-Hill International, 2006. – 287 p.
8. Denscombe M. The Good Research Guide : For small-scale social research projects / Martyn Denscombe. – 3rd ed. – McGraw-Hill International, 2007. – 349 p.
9. Ruby L. Logic : An Introduction / Lionel Ruby. – New York : J. B. Lippincott Company, 1950. – 496 p.
10. Schandl C. W. Theory of auditing: evaluation, investigation, and judgment / Charles W. Schandl. – Houston : Scholars Book Co., 1978. – 219 p.
11. Smith M. Research methods in accounting / Malcolm Smith. – 2nd ed. – SAGE publications ltd., 2011. – 256 p.
12. Sutter D. Where Would Adam Smith Publish Today? : The Near Absence of Math-free Research in Top Journals / Daniel Sutter and Rex Pjesky // Econ Journal Watch. – 2007. – Vol. 4. – P. 230–240.

S. Ivakhnenkov, J. Conbere

APPROACHES OF US SCHOLARS TO RESEARCH METHODOLOGY: STUDY PLAN FOR UKRAINIAN REFORMS IN BUSINESS STUDIES

This article is intended to highlight the conceptual problems of modern microeconomic and business scientific research in Ukraine and to represent the developed plan for studying global experience of research in enterprise economics, business, finance, accounting, taking the USA approaches as a basis.

Keywords: philosophy and methodology of science, statistical methods, structure of dissertations, positivism.

Матеріал надійшов 12.05.2015

УДК 330.131.7

Камінський А. Б.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ У КРЕДИТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено методологічні основи використання можливостей бюро кредитних історій (БКІ). Повноцінне функціонування БКІ ефективно знижує асиметрію інформації для кредитора та його витрати на здобуття інформації, а також зменшує моральний ризик позичальника. Використання бюро як сховища ринкових даних має значний потенціал, зокрема, дає змогу порівняти параметри діяльності кредитора з параметрами всього ринку. У статті обґрунтовано логіку використання бюро на всіх етапах взаємодії кредиторів та позичальників.

Ключові слова: кредитний ризик-менеджмент, асиметрія інформації, бюро кредитних історій, бенчмаркінг.

Вступ та постановка проблеми

Ринок споживчого кредитування в Україні активно розвивається з початку 2000-х років, переживаючи динамічні піднесення та досить глибокі спади. За цей час на ринку кредитування

впроваджено різні продукти, які раніше були незначно розвинені. Так, у 2003–2008 рр. потужного розвитку набула видача іпотечних кредитів, особливо в іноземній валюті. Дуже великим у цей період було зростання обсягу автомобільних кредитів, що, зокрема, сприяло виходу України